

ZNANJA I KOMPETENCIJE KOJE DONOSI PROFESIONALNO ZVANJE CERTIFIED INTERNAL AUDITOR (CIA)

Jozefina Beke-Trivunac¹

doi:10.5937/Oditor1901053B

Izvorni naučni rad
UDK: 331.548
005.94:657.6-051-057.3

Apstrakt

Profesionalno zvanje Certified Internal Auditor® (CIA®) (Sertifikovani interni revizor), kao globalno priznato zvanje, oličava standarde znanja i kompetencija internih revizora. Široka prihvaćenost ovog zvanja prvenstveno je rezultat visokog kvaliteta nastavnog programa, koji se neprestano usklađuje sa potrebama poslodavaca. Zainteresovanost internih revizora za sticanje ovog profesionalnog zvanja rezultat je njegove opšte priznatosti u međunarodnom okruženju i činjenice da nosioci profesionalnog zvanja CIA imaju zarade koje su veće od zarada drugih internih revizora. U ovom tekstu prikazani su: sadržaj CIA programa, alatke za učenje i drugi resursi, kao i literatura za pripremu CIA ispita. U tekstu se takođe razmatraju usklađenost CIA programa s zahtevima Međunarodnih standarda interne revizije Instituta internih revizora. Osnovni zaključak je da je program za sticanje profesionalnog zvanja CIA® usklađen sa zahtevima koji su utvrđeni Međunarodnim standardima interne revizije i da obezbeđuju sticanje zahtevanih znanja i kompetencija.

Ključne reči: CIA ispit, kompetencije internih revizora, ishodi učenja

JEL: M42

Uvod

Najpoznatiji zastupnik profesije interne revizije u globalnom okruženju je Institute of Internal Auditors (IIA) (Institut internih revizora (IIA)) sa svojim afilijacijama u preko 170 zemalja i teritorija is a više od 185.000 članova širom sveta. (The Institute of Internal Auditors, 2018). Korpus smernica koje utvrđuje IIA poznat je pod nazivom "Međunarodni okvir profesionalne prakse" (MOPP) i obuhvata Misiju

¹ Redovni profesor, dr Jozefina Beke-Trivunac, ALFA BK Univerzitet, Palmira Toljatija 3, Beograd, Srbija, Telefon: +381 63 278 095, E adresa: jozefina.beke@live.com

interne revizije, Osnovne principe interne revizije, Etički kodeks, Međunarodne standarde profesionalne prakse interne revizije (*Standarde*), Vodiče za primenu, Praktične vodiče i brojne druge dopunske smernice (Udruženje internih revizora Srbije, 2018a).

Druga važna uloga Instituta internih revizora ogleda se u utvrđivanju programa za sticanje profesionalnih zvanja internih revizora, od kojih je najpoznatije zvanje Certified Internal Auditor® (CIA®) (Sertifikovani interni revizor (CIA)). Prema podacima sa sajta IIA, nosici profesionalnog zvanja CIA zarađuju godišnje \$38,000 više od internih revizora koji nemaju to zvanje. Do sada je u svetu ovo zvanje steklo preko 150.000 internih revizora (The Institute of Internal Auditors, 2018a). Ovo je jedino priznato zvanje za internu reviziju na globalnom nivou. Sticanje ovog sertifikata je optimalan način da se pokažu znanja, veštine i kompetencije koje su potrebne za efektivno izvršavanje profesionalnih odgovornosti bilo gde u svetu. (Udruženje internih revizora Srbije, na).

Program CIA uveden je 1973. godine. Programski sadržaj CIA ispita kontinuirano se prilagođava promenama u poslovnom okruženju, obično putem dopuna gradiva. Nakon sveobuhvatne globalne ankete koju je IIA izvršio pre dve godine sa ciljem da sagleda promene u praksi interne revizije, kako bi se utvrdila znanja, veštine i sposobnosti koje su najprikladnije za savremene praktičare u internoj reviziji došlo je do značajnog inoviranja nastavnih planova CIA ispita (Udruženje internih revizora Srbije, 2018b).

Cilj ovog rada je da je sagleda da li je program za sticanje profesionalnog zvanja CIA® usklađen sa zahtevima koji su utvrđeni Međunarodnim okvirom profesionalne prakse interne revizije i da li obezbeđuje sticanje njima zahtevanih znanja i kompetencija.

Korišćena metodologija

Ocena usklađenosti programa za sticanje profesionalnog zvanja CIA izvršena je poređenjem znanja i kompetencija koje od internih revizora zahtevaju Međunarodni standardi profesionalne prakse interne revizije (*Standardi*) i sadržaja i strukture ovog programa. Zbog zahteva da interni revizori moraju posedovati i znanja i veštine, u radu je posebno razmatrana struktura ovog programa sa stanovišta saznavnih vrednosti kao ishoda učenja. Ovakva analiza omogućena je činjenicom da je u programskom sadržaju CIA® ispita naveden saznavni nivo ishoda po svakoj

tematskoj jedinici – lekciji (The Institute of Internal Auditors, 2017: 7-19). Za potrebe analize, sve tematske jedinice - lekcije posmatrane su kao da su iste težine. Struktura gradiva sa stanovišta ocene ishoda utvrđena je kao zbir svih lekcija za svaki ishod, čime je stvorena mogućnost da se dobiju brojčane vrednosti korisne za ocenu strukture saznanjih ishoda ukupnog ispita.

O stručnosti koja se zahteva od internih revizora

Prema Standardu interne revizije 1210 – Stručnost, „interni revizori moraju posedovati znanje, veštine i druge sposobnosti potrebne za izvršavanje njihove pojedinačne odgovornosti“. U Tumačenju uz ovaj Standard objašnjeno je da je stručnost „termin koji se odnosi na ... znanja, veštine i druge sposobnosti zahtevane od internih revizora, koje su im potrebne za efektivno izvršavanje njihovih profesionalnih obaveza.“ (Udruženje internih revizora Srbije, 2018: 85). Dodatna objašnjenja vezana za znanja, veštine i druge sposobnosti internih revizora data su u Vodiču za primenu 1210 – Stručnost i Globalnom okviru kompetencija interne revizije.

Početkom 1996. g. Istraživačka fondacija Institut internih revizora (IIARF) započela je projekat dizajniran da uspostavi globalni okvir kompetencija internih revizora, sa ciljem razvoja globalno primenljivih standarda kompetencija internih revizora. Upotreba karakteristične metodologije i saradnja sa više od 200 vrhunskih praktičara interne revizije iz celog sveta smatrala sa dovoljnim preduslovima da se dizajnirani standardi kompetencija interne revizije smatraju primerima "najbolje prakse" na globalnom nivou (Sawer, 2005: 17).

Globalni okvir kompetencija interne revizije utvrđuje osnovne sposobnosti koje su potrebne da se ispune zahtevi *Standarda*, i koje zahtevaju od internog revizora da promoviše i primenjuje profesionalnu etiku, da razvija i upravlja funkcijom interne revizije, da primenjuje Međunarodni okvir profesionalne prakse, da primenjuje znanja iz upravljanja, rizika i kontrola koja odgovaraju organizaciji, da održava svoju stručnost primerenu poslovnom okruženju, praksi delatnosti i same organizacije, da svojom komunikacijom ostavlja utisak, da ubeđuje i motiviše druge kroz saradnju i zajedničko delovanje, da vrši analizu, koristi poslovne informacije i tehnike rešavanja problema, da izvodi angažmane interne revizije i da upravlja promenama, napretkom i inovacijama (Udruženje internih revizora Srbije, 2018: 307). Tri od ovih zahteva odnose se na lične kompetencije internih revizora

(komunikacija, ubeđivanje i saradnja i kritičko razmišljanje), a tri na tehničke veštine (primena Međunarodnog okvira profesionalne prakse, upravljanje rizikom i kontrolom i poslovna sposobnost). Navedeni zahtevi razlažu se dalje u dokumentu Globalni okvir kompetencija interne revizije uz označavanje koja se od pojedinačnih kompetencija odnosi na revizora, koja na menadžera, tj. šefa revizorskog tima i koja na izvršnog rukovodioca revizije (Udruženje internih revizora Srbije, 2019). Od internih revizora se očekuje da potvrde svoju stručnost kroz sticanje odgovarajućih profesionalnih sertifikata i kvalifikacija i kroz kontinuirano profesionalno usavršavanje. Za nosioce CIA zvanja zahteva se najmanje 40 časova u trajanju od po 50 minuta profesionalnog usavršavanja svake godine, od toga dva časa iz oblasti etike.

Zahtevi koji se odnose na stručnost internih revizora veoma su konkretno navedeni u Praktičnom savetu 1210-1: *Stručnost* iz januara 2009. g. koji je važio sve do izmena koje su stupile na snagu 1. januara 2017. g. U ovoj smernici navedeno je i značenje pojmova "stručnost", "znanje" i "razumevanje" koje interni revizor treba da ima (Udruženje internih revizora Srbije, 2016).

Pojam "stručnost" označavala "sposobnost da se primeni znanje na one situacije za koje je verovatno da će se dogoditi i da se u njima deluje prikladno bez opsežnog pribegavanja tehničkom istraživanju i pomoći". Od internog revizora očekivalo se da bude stručan u "primeni standarda, procedura i tehnika interne revizije pri izvođenju angažmana", dok se stručnost "za računovodstvene principe i tehnike [očekivala samo] ukoliko interni revizori značajno rade s finasijskim evidencijama i izveštajima".

Što se tiče znanja, od internog revizora očekivalo se da poseduje "znanje koje je potrebno za identifikaciju indikatora prevare, [kao i] ... osnovnih rizika informacione tehnologije i kontrola i dostupnih - na tehnologiji zasnovanih revizorskih tehnika".

Pojam "razumevanje" označavao je "sposobnost za primenu znanja na situacije na koje će se verovatno naići, za prepoznavanje značajnih odstupanja i sposobnost sprovođenja istraživanja neophodnih za dolaženje do razumnog rešenja". Od internih revizora očekivalo se da razume "principe upravljanja za potrebe prepoznavanja i vrednovanja materijalnosti i značaja odstupanja od dobre poslovne prakse".

Pojam "poznavanje" označavao je "sposobnost prepoznavanja postojanja problema ili potencijalnih problema i potrebna dodatna istraživanja koje je potrebno preduzeti i pomoć koju treba obezbediti". Od internih revizora očekivalo se da poznaju

osnove "računovodstva, ekonomije, privrednog prava, poreza, finansija, kvantitativnih metoda, informacionih tehnologija, upravljanja rizikom i prevara".

Od internog revizora se očekivalo se da poseduje i odgovarajuće veštine, posebno "veštine u ophođenju s ljudima, razumevanje ljudskih odnosa i održavanje zadovoljavajućih odnosa s klijentima revizije, [kao i] veštine verbalne i pisane komunikacije za jasno i efektivno saopštavanje ciljeva angažmana, ocena, zaključaka i preporuka".

Zahtevi navedeni u Praktičnom savetu 1210-1 Stručnost vremenom su pažljivo i detaljno razrađeni u Globalnom okviru kompetencija interne revizije, a odgovarajuća aktuelna smernica za praktičnu primenu Standarda stručnost više se bavi procesima prepoznavanja potreba za odgovarajućim stepenom i vrstom stručnosti, radi ispunjenja ciljeva interne revizije.

Programski sadržaj CIA ispita

CIA ispit testira znanja i sposobnosti kandidata koja se odnose na savremenu praksu interne revizije. Ispit se bavi upravljačkim veštinama, principima upravljačkih kontrola, upravljanjem rizikom, internim kontrolama informacionom tehnologijom, novim strategijama za unapređenje preduzetničkog poslovanja i javne uprave i drugih srodnih tema (Sawyer's, 2005: 27).

Programski sadržaj CIA ispita obuhvata tri relativno nezavisne programske celine. U okviru svake celine postoje poglavlja uz koja je naveden udeo gradiva iz tog poglavlja u ukupnom gradivu te celine. Poglavlja su podeljena na tematske jedinice obima jedne lekcije. Uz svaku lekciju naveden je saznajni nivo koji kandidat treba da dostigne za potrebe polaganja ispita (The Institute of Internal Auditors, 2018a).

CIA ispit polaže se iz tri dela. Prvi deo CIA ispita nosi naziv "Osnove interne revizije" (Essentials of Internal Auditing), drugi deo CIA ispita nosi naziv "Praksa interne revizije" (Practice of Internal Auditing), a treći deo CIA ispita nosi naziv "Poslovna znanja za internu reviziju" (Business Knowledge for Internal Auditing).

Prvi deo CIA ispita obuhvata materiju iz Međunarodnog okvira profesionalne prakse (MOPP) IIA (The IIA's International Professional Practices Framework (IPPF)) i sastoji se od šest oblasti: (I) osnove interne revizije (15% gradiva); (II) nezavisnost i objektivnost (15% gradiva); (III) stručnost i dužna profesionalna pažnja (18% gradiva); (IV) program obezbeđenja i unapređenja kvaliteta (7% gradiva); (V) korporativno upravljanje, upravljanje rizikom i kontrolom (35%

gradiva); i (VI) rizik prevare (10% gradiva). Cilj ovog dela ispita je da se provere znanja, veštine i sposobnosti kandidata koje se odnose na primenu Međunarodnih standard profesionalne prakse interne revizije, posebno na Standarde karakteristika iz serije 1000, 1100, 1200 i 1300 i Standarde izvođenja iz serije 2100.(Guo, 2018)

Drugi deo CIA ispita sastoji se od četiri oblasti: (I) upravljanje aktivnošću interne revizije (20% gradiva); (II) planiranje angažmana (20% gradiva); (III) izvođenje angažmana (40% gradiva) i (IV) komunikacija o rezultatima angažmana i nadzor nad napredovanjem (20% gradiva). Cilj ovog dela ispita je da se provere znanja, veštine i sposobnosti koje se posebno odnose na Standarde izvođenja iz serije 2000, 2200, 2300, 2400, 2500 i 2600 i savremene prakse interne revizije.

Treći deo CIA ispita obuhvata materiju iz oblasti poslovnih znanja koja su potrebna internim revizorima i sastoji se iz četiri oblasti: (I) poslovna sposobnost (35% gradiva); (II) informaciona bezbednost (25% gradiva); (III) informacione tehnologije (20% gradiva); i (IV) upravljanje finansijama (20% gradiva). Cilj ovog dela ispita je da se provere znanje, veštine i sposobnosti kandidata koje se odnose na koncept poslovanja.

Silabusom su određeni i saznavni nivoi, ili dubina znanja, za koje se očekuje da ih kandidati za CIA ispit dostignu (Đorić, 2019). Saznavni nivoi kategorisani su u dve grupe: osnovni nivo i nivo vičnosti/stručnosti. Na osnovnom nivou saznanja, kandidati mogu da prepoznaju, umeju da objasne i primene stečena znanja. Na nivou vičnosti/stručnosti, kandidati primenjuju koncepte, procese ili procedure, analiziraju, procenjuju i prosuđuju na osnovu kriterija ili vrše sintezu elemenata i materijala i izvode zaključke i daju preporuke. Ovi saznavni nivoi utvrđeni su po najužim pojedinačnim temama - lekcijama.

U prvom delu CIA ispita, osnovni nivo znanja zahteva se za tematske jedinice koje se odnose na: objašnjenje zahteva povelje interne revizije, organizacione nezavisnosti i činjenica koje umanjuju nezavisnost, prepoznavanje znanja i veština koje su potrebne za ispunjavanje aktivnosti interne revizije, opis elemenata koji su potrebni za program ocene i unapređenja kvaliteta, prepoznavanje odgovarajućih obelodanjivanja usklađenosti sa Međunarodnim standardima interne revizije, opis koncepta upravljanja organizacijom i društvene odgovornosti organizacije, učinak organizacione kulture, prepoznavanja etičkih pitanja i tehnike interne revizije povezane sa forenzikom.

Tematske jedinice prvog dela ispita koje interni revizor treba da savlada na nivou vičnosti/stručnosti odnose se na: tumačenje Misije, Definicije, Osnovnih principa, kao i svrhu, ovlašćenja i odgovornosti interne revizije, razliku između usluga uveravanja i usluga konsaltinga, ocenu objektivnosti internog revizora i činjenica koje je mogu umanjiti, sposobnost demonstriranja sopstvenog znanja i veština, dužne profesionalne pažnje, kompetentnosti koja se ostvaruje kroz kontinuirano profesionalno usavršavanje, tumačenje osnovnih koncepata interne revizije, kontrole i kontrolnih okvira i ispitivanje njihove efektivnosti, rizika prevare i ocenu mogućnosti nastanka rizika od prevare.

U drugom delu CIA ispita, osnovni nivo znanja zahteva se za tematske jedinice koje se odnose na: tumačenje politika i procedura za planiranje, organizovanje, upravljanje i nadzor nad poslovima interne revizije i upravljanja resursima interne revizije, prepoznavanje činjenica koje zahtevaju revizorsku pažnju, prepoznavanje okvira upravljanja rizicima za potrebe ocene rizika, objašnjenje koordinacije odnosa između internih i eksternih revizora i drugih funkcija uveravanja, poznavanje činjenice da interni revizor komunicira o godišnjem planu rada i o sveukupnoj efektivnosti internih kontrola i upravljanja rizikom sa odborom i višim rukovodstvom, primeni tehnika analitičkog pregleda i prepoznavanju ključnih aktivnosti u nadzoru nad angažmanom.

Tematske jedinice drugog dela ispita koje interni revizor treba da savlada na nivou vičnosti/stručnosti odnose se na: tumačenje vrsta angažmana uveravanja i angažmana konsaltinga, utvrđivanje ciljeva angažmana i kriterijuma za ocenu, planiranje angažmana radi obuhvatanja ključnih rizika i kontrola, ocenu celovite procene rizika u svakoj oblasti revizije, utvrđivanje revizorskih procedura i programa rada, kao i odgovarajućih resursa za izvođenje angažmana, proces prikupljanja informacija, izradu kontrolnih lista i primenu statističkih tehnika na uzorku, analizu vrednovanja upotrebe kompjuterskih alatki i tehnika revizije, ocenu obima potrebnog uzorka, primenu tehnika mapiranja procesa, utvrđivanje ključnih analitičkih procedura, pripremu radnih papira i druge potkrepljujuće dokumentacija, izvođenje revizorskih zaključaka, komunikaciju o revizorskim rezultatima i pripremi revizorskih izveštaja, ocenu ishoda revizije i upravljanju nadzorom.

U trećem delu CIA ispita, osnovni nivo znanja zahteva se za tematske jedinice koje se odnose na: opis strateškog procesa planiranja, objašnjenje ponašanja u

organizaciji, objašnjenje načina ocenjivanja uspešnosti menadžmenta da obavlja funkciju lidera, procenu učinka rizika i kontrola na različite konfiguracije organizacione strukture, prepoznavanje tehnika upravljanja projektima, prepoznavanje različitih formi i elemenata ugovora, opis analitičkih podataka, opis analitičkih procesa i prepoznavanje aplikacija za upotrebu analitičkih metoda u internoj reviziji, zaštitu informacija u vidu fizičkih bezbednosnih kontrola, različite oblika identifikacionih kontrola, različite oblike kontrola za zaštitu informacija, privatnost podataka, učinak novih tehnologija na bezbednost, postojeće i nove kibernetičke rizike, informacione tehnologije, kao što su aplikativni i sistemski softver, infrastruktura IT i IT kontrolni okvir, oporavak nakon kriznog događaja, i prepoznavanje koncepata finansijskog računovodstva.(Reinstein, Churyk, Tate, 2018)

Tematske jedinice trećeg dela ispita koje interni revizor treba da savlada na nivou vičnosti/stručnosti odnose se na: ispitivanje jednostavnih pokazatelja ostvarenih rezultata, ispitivanje učinka rizika i kontrola na poslovne procese i tumačenje rezultata finansijske analize.

Ako tematske jedinice grupišemo po zahtevanim nivoima saznavnog procesa, dobijamo rezultate prikazane na sledećim tabelama:

Tabela 1: Saznavna struktura prvog dela CIA ispita

Deo 1 Osnove interne revizije		Broj tematskih jedinica			Udeo tematskih jedinica izražen u procentima		Ponderisana vrednost saznavnog nivoa tematskih jedinica	
	Udeo u gradivu	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	ukupan broj tematskih jedinica	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost
(I) Osnove interne revizije	15%	1	3	4	25%	75%	0,04	0,11
(II) Nezavisnost i objektivnost	15%	2	2	4	50%	50%	0,08	0,08
(III) Stručnost i dužna profesionalna pažnja	18%	1	3	4	25%	75%	0,05	0,14
(IV) Program obezbeđenja i unapređenja kvaliteta	7%	3	0	3	100%	0%	0,07	-

(V) Korporativno upravljanje, upravljanje rizikom i kontrolom	35%	3	5	8	38%	63%	0,13	0,22
(VI) Rizik prevare	10%	1	3	4	25%	75%	0,03	0,08
Ukupno	100%						0,38	0,62

Podaci na Tabeli 1 pokazuju da prvi deo CIA ispita dominantno omogućuje kandidatu da stekne vičnost/stručnost koja mu je potrebna za rad u internoj reviziji (62% ishoda), dok se preostalih 38% ishoda odnosi na sticanje osnovnih znanja iz osnova interne revizije.

Tabela 2: Saznajna struktura drugog dela CIA ispita

Deo 2 Praksa interne revizije		Broj tematskih jedinica			Udeo tematskih jedinica izražen u procentima		Ponderisana vrednost sazajnog nivoa tematskih jedinica	
		za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	broj ukupan tematskih jedinica	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost
Tematska jedinica	Udeo u gradivu							
(I) Upravljanje aktivnošću interne revizije	20%	9	2	11	82%	18%	0,16	0,04
(II) Planiranje angažmana	20%	0	5	5	0%	100%	-	0,20
(III) Izvođenje angažmana	40%	2	8	10	20%	80%	0,08	0,32
(IV) Komunikacija o rezultatima angažmana i nadzor nad napredovanjem	20%	3	6	9	33%	67%	0,07	0,13
Ukupno	100%						0,31	0,69

Podaci na Tabeli 2 pokazuju da drugi deo CIA ispita dominantno omogućuje kandidatu da stekne vičnost/stručnost koja mu je potrebna za rad u internoj reviziji (69% ishoda), dok se preostalih 31% ishoda odnosi na sticanje osnovnih znanja koja su potrebna u praktičnom izvođenju interne revizije.

Tabela 3: Saznajna struktura trećeg dela CIA ispita

Deo 3 Poslovna znanja za internu reviziju		Broj tematskih jedinica			Udeo tematskih jedinica izražen u procentima			Ponderisana vrednost sazajnog nivoa tematskih jedinica	
		Udeo u gradivu	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	ukupan broj tematskih jedinica	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost	za koje se traži osnovno znanje	za koje se traži vičnost/stručnost
Tematska jedinica									
(I) Poslovnu sposobnost	35%	9	2	11	82%	18%	0,29	0,06	
(II) Informacionu bezbednost	25%	7	0	7	100%	0%	0,25	-	
(III) Informaciona tehnologija	20%	9	0	9	100%	0%	0,20	-	
(IV) Upravljanje finansijama	20%	7	1	8	88%	13%	0,18	0,03	
Ukupno	100%						0,91	0,09	

Podaci na Tabeli 3 pokazuju da treći deo CIA ispita dominantno omogućuje kandidatu da stekne osnovna znanja o oblastima koja su predmet interne revizije (91% ishoda), dok se preostalih 9% ishoda odnosi na sticanje vičnosti/stručnosti u primeni stečenih znanja.

Veliki udeo ishoda učenja koji se iskazuje kao vičnost/stručnost internog revizora u prva dva dela ispita pokazuje sposobnost revizora da stečena znanja iz interne revizije neposredno primenjuje u praksi. Veliki udeo ishoda u vidu sticanja osnovnih znanja u trećem delu ispita ima za cilj da revizorima da dobru osnovu za rad u bilo kojoj delatnosti, kako u privatnom tako i u javnom sektoru. Ovakva struktura ishoda učenja saglasna je sa zahtevima kompetencija navedenih u *Standardu* 1210 Stručnost i tumačenjima uz taj Standard. Od internih revizora očekuje se da rade u skladu sa *Standardima* interne revizije nezavisno od toga u kojoj delatnosti rade. Drugim rečima, specifičnosti između različitih delatnosti ne utiču na prirodu posla internih revizora. Razlike se odnose samo na prirodu rizika i kontrola koje su specifične za datu delatnost i sa kojima se interni revizori bave.

Grubo posmatrano, gradivo za sticanje CIA zvanja, obezbeđuje balansiran odnos osnovnih znanja iz interne revizije (oko 54%) i sticanje vičnosti/stručnosti koja je neophodna za rad u internoj reviziji (46% ishoda).

Priprema za ispit

Dva osnovna načina pripreme za ispit su samostalno učenje i tradicionalno učenje putem kurseva, uz prisustvo predavača.

IIA je obezbedio odličan program za samostalno učenje, koji je koncipiran kao program za učenje na daljinu, jer se odvija preko interneta. Za potrebe pripreme ispita koriste se odlično urađeni sistemi alatki za učenje, od kojih je prva uvodni test koji služi za početnu proveru znanja. Internaktivne alatke obuhvataju i plan učenja, kratke testove po završetku tematskih jedinica, kartice za pogađanje pojmova, završne testove po programskim jedinicama, završni test istovetan onom na samom ispitu, izveštaj o uspešnosti učenja i pristup osnovnim udžbeničkim resursima. Za svaki deo CIA ispita urađen je poseban priručnik, koji sadrži predviđeno gradivo. Za pojedine tematske jedinice postoje i video snimci. Programi za samostalno učenje mogu se održavati i uz učešće nastavnika, sa kojim se može sarađivati bilo preko interneta, bilo neposrednom na bilo kojoj dogovorenoj lokaciji.

Literatura za pripremu ispita

Pored priručnika za svaki deo ispita, interni revizori moraju proučiti i drugu referentnu literature. Najveći broj referentne literature izdat je od strane IIA, a skoro sva literature može se nabaviti preko Knjižare IIA dostupne na <https://bookstore.theiia.org/cia> po pristupačnim cenama. Jedan deo literature je zajednički za sva tri dela ispita. Dodatna literatura za prvi i drugi deo ispita obuhvata smernica IIA. Dodatna literature za treći deo ispita veoma je raznovrsna, što govori o raznovrsnosti znanja koje interni revizori stižu tokom pripreme ovog dela ispita.

Zajednička literature za sva tri dela ispita obuhvata četiri izvora:

1. Međunarodni okvir profesionalne prakse – Misija, Definicija interne revizije, Osnovni principi, Etički kodeks, Standardi, Smernice za primenu i Vodiči za praksu (uključujući i GTAG) koje je izdao IIA (IPPF – Mission, Definition of Internal Auditing, Core Principles, Code of Ethics, Standards, Implementation Guides, and Practice Guides (including GTAGs), by The IIA).

2. Interna revizija kao usluga uveravanja i savetodavna usluga (Internal Auditing Assurance and Advisory Services) autora Urton Anderson, Michael Head, i Sridhar Ramamoorti.
3. Sojerov vodič za interne revizore (Sawyer's Guide for Internal Auditors) autora Larry Sawyer.
4. Aktuelni članci o temama iz interne revizije.

Zajednička literature za prvi i treći deo ispita obuhvata dva izvora:

1. COSO Okvir za upravljanje rizikom preduzeća (Enterprise Risk Management Framework by COSO).
2. COSO Interne kontrole – Integrisani okvir (Internal Control – Integrated Framework, by COSO)
3. Razumevanje upravljanja (Understanding Management) autora Richard Daft and Dorothy Marcic.

Dodatna literature za prvi deo CIA ispita obuhvata:

1. Priručnik za ocenu kvaliteta, izdat od strane IIA (Quality Assessment Manual, by The IIA)
2. Globalni okvir kompetencija interne revizije, izdat od strane IIA (The Global Internal Audit Competency Framework, by The IIA).
3. Stanovište IIA “Tri linije odbrane u efektivnom upravljanju rizikom i kontrolama (Position Paper “The Three Lines of Defense in Effective Risk Management and Control,” by The IIA).

Dodatna literature za drugi deo CIA ispita obuhvata:

1. Stanovište IIA “Uloga interne revizije u pribavljanju resursa za aktivnost interne revizije (Position Paper “The Role of Internal Auditing in Resourcing the Internal Audit Activity,” by The IIA)

Dodatna literature za treći deo CIA ispita obuhvata:

1. Vodič kroz osnovna znanja o upravljanju projektima u izdanju Instituta za upravljanje projektima (Project Management Body of Knowledge (PMBOK) Guide by Project Management Institute).
2. Revizija performansi: Merenje ulaza, izlaza i ishoda (Performance Auditing: Measuring Inputs, Outputs, and Outcomes) autora Stephen Morgan, Ronell Raaum, i Colleen Waring.

3. Revizija ljudskih resursa (Auditing Human Resources) autora Kelli Vito.
4. Revizija funkcije nabavke (Auditing the Procurement Function) autora David O'Regan.
5. Upravljanje ugovorima i trgovinom: Vodič kroz operative (Contract and Commercial Management: The Operational Guide) u izdanju IACCM.
6. Analitika podataka: Podizanje vrednosti interne revizije (Data Analytics: Elevating Internal Audit's Value) autora Warren Stippich Jr. i Bradley Preber.
7. Primena NIST okvira za kibernetičku sigurnost (Implementing the NIST Cybersecurity Framework) u izdanju ISACA.
8. Kontrola i revizija informacionih tehnologija (Information Technology Control and Audit) autora Sandra Senft, Frederick Gallegos i Aleksandra Davis.
9. Revizija IT: Upotreba kontrola za zaštitu informacijskih sredstava (IT Auditing: Using Controls to Protect Information Assets) autora Chris Davis, Mike Schiller i Kevin Wheeler.
10. Principi informacione zaštite (Principles of Information Security) autora Michael Whitman i Herbert Mattord.
11. Računovodstveni principi (Accounting Principles) autora Jerry Weygandt, Paul Kimmel i Donald Kieso.

Pored ove literature od internih revizora očekuje se da kontinuirano prate novine u oblasti poslovanja u kojoj obavljaju internu reviziju. Kada se govori o stručnosti, Međunarodni standard interne revizije 1210 *Stručnost* zahteva aktuelni nivo stručnosti potreban za razmatranje trenutnih aktivnosti, trendova i novih pitanja. U tom smislu kontinuirano obrazovanje obuhvata i "učenje o promenama u industriji koje mogu uticati na organizaciju ili profesiju interne revizije. Na primer, izvršni rukovodila revizije može da se pretplati na usluge obaveštenja o novostima iz industrije ili na biltene koji se šalju e-poštom, a koji verovatno sadrže informacije o nedavno objavljenim studijama i bele knjige ...i može pohađati ili preporučiti osoblju da pohađa veb seminare ili seminare uz lično prisustvo [predavača]. ... Interni rukovodilac revizije može da zakaže interne treninge osoblja radi uvođenja nove tehnologije ili promena prakse interne revizije." (Udruženje internih revizora Srbije, 2018: 87).

Na ime kontinuiranog profesionalnog usavršavanja Institut internih revizora priznaje i mnoge druge aktivnosti navedene u Politikama kontinuiranog profesionalnog obrazovanja (IIA Professional Certification Board, 2017). Primer ovih aktivnosti naveden je u Pravilniku o priznavanju CPE poena članovima UIRS

sa CIA sertifikatima koji primenjuje Udruženje internih revizora Srbije, afilijacija Instituta internih revizora poznata kao IIA Srbija. Navedene aktivnosti obuhvataju: "1. Učešće na stručnim skupovima; 2. Usmeno izlaganje na stručnim skupovima; 3. Prevođenje komponenti Međunarodnog okvira profesionalne prakse; 4. Prevođenje stručnih članaka, metodološkog materijala i drugih tekstova za potrebe UIRS; 5. Pisanje članaka za publikacije UIRS; 6. Aktivno učešće članova na funkcijama u radu Predsedništva, Nadzornog odbora, Etičkog odbora i Odbora za nominovanja. 7. Aktivno učešće članova u programima rada komisija i sekcija. 8. Aktivno učešće na projektima u kojima je UIRS nosilac projekta ili jedan od učesnika u projektu. Stručni skupovi obuhvataju: konferencije, seminare, treninge, radionice, panel diskusije i okrugle stolove." (Udruženje internih revizora Srbije: 2018b).

Zaključak

Profesionalno zvanje Certified Internal Auditor® (CIA®) je jedino globalno priznato zvanje za interne revizore i predstavlja standard za kompetencije i profesionalizam lica koja se bave internom revizijom. Opšta prihvaćenost ovog zvanja prvenstveno je rezultat je visokog kvaliteta nastavnog programa, koji se neprestano usklađuje sa potrebama poslodavaca. Zainteresovanost internih revizora za sticanje ovog profesionalnog zvanja rezultat je njegove opšte priznatosti u međunarodnom okruženju i činjenice da nosioci profesionalnog zvanja CIA imaju veće zarade od drugih internih revizora.

CIA ispit testira znanja i sposobnosti kandidata koja se odnose na savremenu praksu interne revizije. Program i sadržaj CIA ispita pripremljen je veoma detaljno. Grubo posmatrano, gradivo za sticanje CIA zvanja, obezbeđuje balansiran odnos osnovnih znanja iz interne revizije (oko 54% ishoda) i sticanje vičnosti/stručnosti koja je neophodna za rad u internoj reviziji (46% ishoda). Veliki udeo ishoda učenja koji se iskazuje kao vičnost/stručnost internog revizora u prva dva dela ispita pokazuje sposobnost revizora da stečena znanja iz interne revizije neposredno primenjuje u praksi. Veliki udeo ishoda u vidu sticanja osnovnih znanja u trećem delu ispita ima za cilj da revizorima da dobru osnovu za rad u bilo kojoj delatnosti, kako u privatnom tako i u javnom sektoru.

Za pripremu ispita osmišljene su prigodne alatke i dati su za učenje potrebni resursi. Kandidat može samostalno da prati svoj napredak, kao i da u svakom trenutku sagleda oblasti u kojima je neophodan dodatan rad.

Institut internih revizora omogućio je nekoliko načina pripreme CIA ispita, koje je lako uskladiti s ličnim mogućnostima lica koja se za taj ispit pripremaju.

Literatura

1. Đorić, G., 2019. Ishodi učenja. Univerzitet u Nišu. Dostupno na web sajtu: http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/760/1014_M%20Chapter%204%20%20ishodi%20ucenja%20G_Djoric.pdf (Datum posete: 1.2.2019.).
2. IIA Professional Certification Board. 2017. Continuing Professional Education Policy: Requirements for Certification and Qualification Programs. Preuzeto 15.1.2019. sa <https://na.theiia.org/certification/Public%20Documents/CPE-Policy.pdf>
3. Sawyer, L.B. Dittenhofer, M.A., Scheiner, J.H. 2005. Sawyer's Internal Auditing, 5th ed., Altamonte Springs, Florida: The Institute of Internal Auditors.
4. The Institute of Internal Auditors (2018). About The IIA. Dostupno na web sajtu: <https://na.theiia.org/about-us/Pages/About-The-Institute-of-Internal-Auditors.aspx>. (Datum posete: 28.12.2018.)
5. The Institute of Internal Auditors (2018a). Certified Internal Auditor® (CIA®) Exam Syllabus. Dostupno na web sajtu: <https://na.theiia.org/certification/cia-certification/Pages/Exam-Syllabus.aspx>. (Datum posete: 29.12.2018.)
6. The Institute of Internal Auditors. 2017. CIA Exam: Why and How It's Changing. Dostupno na web sajtu: <https://na.theiia.org/certification/Public%20Documents/CIA-Exam-Syllabi-Changes-Handbook.pdf>. (Datum posete: 14.01.2019.)
7. Udruženje internih revizora Srbije. 2016. Збирка смерница интерне ревизије МОПП * СТАНОВИШТА * МОДЕЛИ, Beograd: Udruženje internih revizora Srbije.
8. Udruženje internih revizora Srbije. 2018. Збирка смерница интерне ревизије МОПП * СТАНОВИШТА * МОДЕЛИ, Beograd: Udruženje internih revizora Srbije.
9. Udruženje internih revizora Srbije. 2018a. <https://uirs.rs/standardi-i-smernice/o-standardima-i-smernicama/>. (Datum posete: 28.12.2018.)

10. Udruženje internih revizora Srbije. 2018b. HOBO! Измене у програму ЦИА испита, у 2019. години. <https://uirs.rs/novo-izmene-u-programu-cia-ispita-u-2019-godini/>. (Datum posete: 25.1.2019.)
11. Udruženje internih revizora Srbije. 2018b. Pravilnik o priznavanju CPE poena članovima UIRS sa CIA sertifikatima. Preuzeto 5.1.2019. sa <https://uirs.rs/wp-content/uploads/2016/12/Pravilnik-o-CPE.pdf>.
12. Udruženje internih revizora Srbije. 2019. Globalni okvir kompetencija internih revizora. Dostupno na web sajtu: <https://uirs.rs/wp-content/uploads/2016/12/O-globalnom-okviru.pdf>. (Datum posete: 14.1.2019.)

KNOWLEDGE AND COMPETENCES ATTAINED BY CERTIFICATION CERTIFIED INTERNAL AUDITOR (CIA)

Jozefina Beke-Trivunac²

Summary

Professional certification Certified Internal Auditor® (CIA®) is globally recognized internal audit certification, representing standards of knowledge and competencies of internal auditors. The recognition of this vocation is the result of the high quality of the curriculum, which is constantly aligned with the needs of employers. The interest of internal auditors for acquiring this professional title is the result of its general recognition in the international environment and the fact that the CIA professionals have higher earnings than other internal auditors. This text presents the CIA program content, learning tools and resources, and references for preparing CIA exam. The text also reviews the compliance of the CIA program with the requirements of the International Standards on Internal Auditing of the Institute of Internal Auditors. The basic conclusion is that the program for acquiring a professional title of CIA® is in line with the requirements set out in the International Standards on Internal Auditing and it enables candidates to gain the required knowledge and competencies.

² Jozefina Beke Trivunac, Ph.D., Full professor, ALFA BK University, Street Palmira Toljatija No. 3, Belgrade, Srbija, Telefon: +381 63 278 095, E adresa: jozefina.beke@live.com

Key words: *CIA exam, competencies of internal auditors, learning objectives*

JEL: *M42*

Datum prijema (Date recieved): 12.02.2019.

Datum prihvatanja (Date accepted): 24.03.2019.